

Gordana Miletić az Út a völgyben című filmben

FIGYELŐ

Púla keresztmetszete

Kalapis Zoltán

ELTÉRŐ ÉRTÉKELÉSEK

Meglehetősen eltérő vélemények hangzottak el az idei, sorrendben az ötödik (s ezért kissé jubilaris jellegű) púlai filmverseny színvonaláról, a bemutatott filmek értékéről. Ezen nem kell túlságosan megütközni, hisz az egyes művészek csak most kezdik kialakítani önálló stílusukat, s ezzel egy időben az annyira óhajtott, jellegzetes jugoszláv filmstílust is és a hazai filmipar is csak most kezdi érvényesíteni igazán a korszerű termelés törvényeit, s hasonlóképpen a bírálónál is csak most kezd láthatóvá válni az egységesebb, a filmesztétika alapkérdéseiben megegyező kritérium halvány körvonala. Minden kritikus más-más mércét alkalmaz, s mivel különböznek a kiindulópontok, a következtetések gyakran homlokegyenest ellenkeznek. Ez a kö-

rülmény még nem zavaró, sőt talán jó, hogy így van. Olaszországban is egészen eltérően ítélik meg Fellini munkásságát, Franciaországban René Clair újabb filmjeit, a Szovjetunióban pedig a cannesi nagydíjat nyert Szállnak a darvak című filmet. Semmi rendellenesség sincs tehát abban, hogy a vélemények különböznek; nem is a holmi elvont vagy sérthetetlen hivatalos álláspontot hiányoljuk, hanem a kritikusok szilárd meggyőződésén és ítélőképességén alapuló következetességet. Az egyik fiatal esztéta, a kritikuskok bírálóbizottságának tagja, például, egyet írt az egyik filmről lapjában, s egészen mást írt alá a bírálóbizottság döntésében. Az effajta, s nem egyedülálló, pálfordulások, hamarjában kimondott vélemények teremtették meg részben a zűrzavart, az idei púlai filmverseny értékelésében.

ÁTLAGOS SZÍNVONAL MAGASABB

Mások viszont nincsenek megelégedve a jugoszláv filmgyártás fejlődésének ütemével. Mivel ez a fesztivál sem hozott szuperkorszerű, földrengetően újszerű és Oscar-díjra pályázó remeket, egyszerűen sikertelennek minősítik. Minő balgaság! A tavalyi, különösen pedig az idei fesztivál megmutatta: elértünk már egy bizonyos színvonalat, amely ha nem is éri el, de megközelíti az európai átlagot. S míg az elmúlt évben nagy különbség volt a legjobb (A testem az enyém, Szombaton este, Paphaború) és a legrosszabb (Kis ügyek, Hálóban) filmek között, az idén ez az úr szűkült, a csúcsteljesítmények (H-8, Agak között az ég, Űt a völgybe, Oránként 4 kilométer) és a sereghajtók (Visszatérek, Keresd meg Vanda Koszt) között nincs olyan óriási különbség, a távolság kilométerekkel csökkent. A következtetés tehát kézenfekvő: az átlagos színvonal emelkedett. Ez pedig már egymagában is olyan eredmény, amely megköveteli a pozitív értékelést. Mert ne feledjük el, egy-két sikerültebb film még nem csinál »nyarat«, filmgyártásunk színvonalát a filmek összessége szabja meg. A gyors fejlődés, a véletlen sikerek kora az ötödik fesztivállal véglegesen lejárt, most a kitartó, tudatos előrehaladás korszaka következik. Nincsenek illúziók, filmgyártásunk még ma is szegény vidéki rokon a hetedik művészet népes családjában, de a legjobb úton halad, hogy behozza fél évszázados lemaradását. Ezért nem helyén való a türelmetlenség és a lekicsinylés.

VALÓSÁGHOZ VALÓ VISZONY

Amikor a különféle meglehetősen szubjektív meglátásoktól terhes értékelések helyett ahhoz az általánosabb és elfogadhatóbb véleményhez csatlakozunk, miszerint az idei púlai filmverseny, ha nem is sokkal, de mégis valamivel meghaladta a tavalyit, (e jelenség jelentőségének felméréséhez talán hozzájárulhat ez az adat is: ezen a fesztiválon nem vettek részt filmjeikkel a korábban díjazott rendezők. Gondolunk itt elsősorban Fedor Hanzekovića, Vladimir Pogačićra, Branko Ba-

uerra, meg Soja Jovanovića és František Čapra is) akkor az átlagos színvonal emelkedése mellett szem előtt tartjuk még a következő eredményeket is: filmjeink filmszerűbbek lettek, formanyelvük gazdagodott, a kezdők sikeresen bemutatkoztak, a rövidfilmek változatosabbak, a rajzfilmek európai értékűek, (éppen a fesztivál idején érkezett a hír, hogy az Egyedül című rajzfilm nagydíjat kapott Velencében) a mennyiség növekedett, a technikai színvonal magasabb, a kóoprodukcókban kevesebb a balfogás.

Noha gyakori a megtorpanás, a visszavonulás, a hazai filmgyártás mégis széles fronton tör előre. Ezt mutatta meg Pula, s ez volt egyben a legmegnyugtatóbb és legbiztatóbb benyomás.

Vajon ez a dinamikus filmgyártás milyen nedvekből táplálkozik, honnan meríti témáit, mi ösztönzi és lelkesíti művészeit, milyen a valósághoz való viszonya? Olyan kérdések ezek, amelyek megérdemlik a bővebb választ.

A NAGY TÉMA

Az idei fesztivál is megmutatta, hogy a jugoszláv filmgyártás nagy témája a háború, a népfelzabardító harc, a forradalom. Eddig is előszeretettel nyúltak hozzá a művészek, az első jugoszláv film, a szépeplékű Slavica is háborús tárgyú volt; ám a lehetőségek még nincsenek kiaknázva. Két csoportba sorolhatjuk az eddigi filmeket: az egyik fő jellegzetesség, hogy az alkotók egy filmbe sűrítik az egész háborút, s ily módon ábrázolási módjuk elkerülhetetlenül felületes (mivel mindent el kívánnak mondani, rendszerint semmit, vagy csak szövegeket mondanak) a másik csoportba pedig azokat a filmeket sorolhatjuk, amelyek az akciót, az izgalmas cselekményt helyezik előtérbe a magvas mondanivaló helyett. E két irányzatnak, különösen az utóbbinak, van ma is létjogosultsága, a kialakulófélben lévő sorozatgyártásban, de különösebb művészi eredményt csak nagyritkán vagy egyáltalán nem hozhat. Mint ahogy a vezércikk sem lehet csak azért jó, mert pontos politikai meghatározásokat tartalmaz, így a háborús film sem válik élvezetessé, csak azért, mert bemutatja; hogyan takarodnak ki a megszállók az országból, a népfelzabardító hadsereg nyomására. A fekete-fehér ábrázolás, a há-

borús háttérű kalandfilmek kora lejárt, 15 év távlatából másként nézünk a háborúra, nemcsak hősokeket, hanem embereket kívánunk látni a vásznon, a háború viharában tudatosan vagy véletlenül került emberek sorsára vagyunk kíváncsiak, rajtuk keresztül, jellemük megrajzolásából, az eseményekre való reagálásukból szeretnénk képet kapni a népi forradalom nagyságáról.

ÚJ MŰFAJ, ÚJ ALAKOK

Már néhány éve ebben az irányban kísérleteznek a filmmunkások. A Véres út (arany emlékérem, 1955). Majd megvirrad már, Döntő pillanat (púlai nagydíj 1955) Nagyok és kicsik (a legjobb rendezőnek járó díj, Karlovny Vary 1957) A béke völgye (a legjobb férfi főszereplőnek járó díj, Cannes, 1957) és a Csak előre fiam (púlai nagydíj 1956) című filmek jelzik, hogy nem eredménytelenül, s hogy a hazai sikert a külföldi elismerés is követte. Az idei fesztiválon bemutatott négy kimondottan háborús film közül három a fent említett alkotások hagyományait követte és fejlesztette tovább. Csupán Vicko Raspor és Aleksandar Petrović Egyetlen kiút című filmje készült a régi koncepció szerint, vagyis az akció háttérbe szorította az embert.

Valamennyi háborús film közül legfrissebben, legmeggyőzőbben hatott az Ágak között az ég. A debütáló Stole Janković filmíró és rendező egészen eredeti módon, új oldaláról mutatta be a népi forradalmat, megkísérelte meghonosítani nálunk a világviszonylatban is ritkaságszámba menő műfajt: a filméposzt. A sebesültek és tifuszos betegek egy csoportja az ötödik támadás idején bennrekedt a német hadosztályok gyűrűjében, és várják mikor érkeznek meg a német kivégző osztagok. Ilyen körülmények között, ilyen légkör közepette szemtanúi vagyunk a kollektív drámának és az egyéni tragédiának. Hősei nem a háborús filmekben megszokott rohamozók, gránátosok, vagy vakmerő vállalkozók, akiket a golyó nem ér, hanem testileg-lelkileg összeroppant sebesültek, meghibbant elméjű tifuszosok, gyökerekkel táplálkozó, állati ösztönöket felvevő katonák, akiknek nemcsak a víz és gyógyszerhiány, meg az úszkösödő sebek okoznak elviselhetet-

len fájdalmat, hanem a bizonytalanság és a kishitűség örökös jelenléte. Az ő szájukból halljuk például először filmen, hogy a háborút elveszítjük, min-dennek vége.

PÁTOSZ NÉLKÜLI HŐSÖK

A sebesültek várják a véget, számukra dicstelenül fejeződött be a háború; az öngyilkosság gondolata motoszkál agyukban, hogy megrövidítsék pokoli kínjaikat; keserűen beszélnek arról, hogy az utókor számára csak ismeretlen hősök lesznek; minden pillanatban temetik meghalt bajtársaikat, és önmagukat is; s ekkor, ezekben a percekben, amikor az ágak között látszó ég biztató kéksége is elhomályosul, meghallják a németek közeledését, kopóik ugatását. Az elcsigázott emberroncsok, ösztönösen, vagy tudatosan fegyverükhöz nyúlnak, s földön csúszva, szétroncsolt kezüket-lábukat maguk után vonszolva az ellenség felé tartanak. A bennük pislákoló remény máglyává lobban, s elindulnak a jól táplált, állig felfegyverzett németek, a halál elé. Sokan kifogásolták, hogy ezekben a pillanatokban partizán csapatok érkeztek megmentésükre, és hogy a rendező ezzel igyekezett idealizálni a háborút. De ez csak látzat, mert hiszen a sebesültek zöme a csatatéren marad, akna robban azok között is, kik hordágyon mentik ki a sebesülteket a tűzvonalból. Nem, nem volt ebben a filmben happy end mint ahogy a háborúban sem volt. Stole Janković munkája éppen őszinteségével ragadja meg a nézőt, és meglehetősen gyenge párbeszédei ellenére is, a jugoszláv háborús filmdráma legmagasabb színvonalát jelzi.

SZIMBÓLUM ÉS EGYÉNI TRAGÉDIA

A másik két film is egészen újszerű vetülete a háborús eseményeknek, sajnos, a téma, az elképzelés nem talált emberére.

A Kala voltaképpen Ivan Ribić hasonló című, poétikusan szép elbeszéléseinek filmváltozata. Egy kutyáról szól, amely a háborúban ordassá változik, hogy aztán a vihar elmúlása után ismét visszatérjen az emberekhez. Az allegorikus téma ezernyi gondolatátársítást vált ki, de Andrej Hing és Kreso Golik

rendezőök nem tudtak élni vele, nem tudták kiaknázni a lehetőségeket, s ezzel ismét meggyőztek bennünket, hogy a kitűnő irodalmi alap még nem eredményez automatikusan kitűnő filmet is, ha nem a film formanyelvén viszik szalagra.

A Sortúz az égbe című film is inkább csak a téma nagyságával, mintsem a megvalósítással emelkedett ki a fesztivál műsorából. Háborús filmjeink leírták a népfelzabardító harc és a forradalom nagyságát, megelevenítették a legendás hősök és hadifoglyok életét, érzékeltették a győzelem mámorát és a vereség keserűségét, de még egyikben sem domborodott ki annyira a hős egyéni tragédiája, mint ebben a filmben. Egy partizán, akinek családját kifirtotta az egyik csetnikvezér, ég a bosszúvágytól, s amikor nem tudja megtalálni, a szüleit, feleségét és gyermekeit tereli géppisztolyának csőve elé, de felülkerekedik jobbik énjére, elhessegeti magától a bosszúállás gondolatát, fegyverét a magasba emeli és tehetetlen dühében, mérhetetlen fájdalmában, az ártatlan emberekre szánt sortűzet az égbe röpíti. Az emberség és az állati ösztönök tussójának drámai pillanatai voltak ezek.

Ez a két film nem került a legjobbak névsorába, mégis számontartjuk őket, mert a háborús dráma két szűz területét tárták fel.

HUMÁNUS VONÁS

Az a partizán, aki az égbe röpítette fegyverének sortűzetét, egy kicsit jelképezi a jugoszláv háborús film irányzatát is. Ezeket a műveket nem a bosszúvágy, a győztesek felfuvalkodottsága, vagy az idealizált fekete-fehér beállítás jellemzi, hanem a humánus vonás, a háborúellenes légkör. A művészeket elsősorban az emberek érdeklik, akik a rendkívüli körülmények között emberek maradtak, sőt, újjá tudtak születni; vagy akik kevés nyomot hagyva maguk után, eltűntek a viharban; vagy akik életben maradtak és sebeiket nem tudják begyógyítani; vagy pedig akik a sikamlós háborús talajon elveszítették egységüket s vele együtt lelkiismeretüket, emberségüket.

Ezeket a jellemvonásokat többé-kevésbé megtaláljuk minden háborús játékfilmben, még inkább néhány pompás rövidfilmben. Elsősorban Vlatko Vlatković filmíró és Branimir Bastać

Fekete kendők című dokumentumfilmjét kell említeni, amely kétségtelenül a fesztivál egyik legszebb és egyben legmegrázóbb alkotása volt. A kihalt szlovéniai Strmec falucskába vezet el bennünket a kamera, ahol a megszállók büntető osztagai kiirtották a férfi lakosságot. Ma csak hét gyászaborult özvegy és árva él a községben, életük hátralévő részét a temetőben pihenő szeretteik emlékének áldozva. A legtitésőbb dokumentum stílusban készült film remekmű a maga nemében, a tények egyszerű, de művészi közlésével ragadja meg a nézőt. Hogy mégis csak jelentéktelenebb díjat kapott, (arany emlékérmét a forgatókönyvíró) az annak köszönhető, hogy a film gyártói, pusztán kereskedelmi szempontoktól vezérelve, eladták a témát, a franciákkal együtt csinálták meg a filmet. Louis Grespierre, a film francia társrendezője, mekapta érte a Vigo-díjat, a legnagyobb elismerést, amit egy francia rövidfilm kaphat.

Ebbe a sorozatba tartozik Milenko Štrbac Szörnyű lenne és Puriša Đorđević Leány a címoldaltól című műve, amelyek a legjobb rövidfilmnek járó első, illetve második díjat kapták. Az előbbi a szüleit kereső hadiárvaokról ad megrázó, őszinte, könnyekig megható dokumentumot, az utóbbi szerzője pedig egy ismeretlen partizán lány után nyomozva — akinek fényképét egyik képeslapunk címloldalán közölte, — poétikus szálakkal átszőtt korrajzot adott a háborúról, amely annyi egyéni tragédia előidézője volt.

A HÁBORÚ KÖVETKEZMÉNYEI

A fent említett művek már nem kimondottan háborús tárgyúak, hanem az elvonult vihar utáni pusztítást érzékeltetik, az emberekben hagyott nyomokat tárják fel. Ebből a témakörből merítette tárgyát két játékfilm is.

A Visszatérek című film hőse egy hadirokkant, nyugalmazott őrnagy, aki sem magán-, sem pedig társadalmi életében nem találja fel magát, úgy érzi, mellőzik őt a háborús hőst, aki életének legszebb éveit az erdőben töltötte. Falába miatt a kisebbség komplexuma ejti hatalmába, és egy meggondolatlan pillanatban, amikor már csodultuk telt a pohár, néhány pisztolylövéssel nyilvános helyen megöl egy jampecot, mert sértegetését nem

tudja elviselni; gyilkossá válik, mert nem tudott megbirkózni életének objektív és szubjektív nehézségeivel. Nem más ez a film, mint kísérlet az „elvezett nemzedék” súlyos problémáinak felvetésére, és feltárására, s csak sajnálhatjuk, hogy csupán kísérlet maradt, Jože Gale invenció nélküli rendezése folytán.

A Keresd meg Vanda Kost című film etikai kérdést vet fel. Mi történjen az a fiatalkorú leánnyal, aki a háború idején öntudatlanul, ifjonti felbuzdulásában, a megszállók kezére juttatott két illegális pártmunkást. Az egyik pártmunkás nővére, a hatóság takargatása ellenére is, felkutatja a tettest; az igazságszolgáltatás kezébe akarja juttatni, és csak a leány öngyilkossági kísérlete ébreszti fel benne a megértést. Belátja, vannak bűnösök, akiket nem lehet és nem is szabad elítélni.

Ime, még két film igazolja, hogy a háború és a háború következményei a jugoszláv filmgyártás nagy témái, no meg, hogy vérbeli művészek kelljenek hozzá, mert különben menthetetlenül elsikkadnak.

A MAI TÉMA KEMÉNY DIÓ

És a mai téma? — teszi fel joggal a kérdést az olvasó. A mai téma talán nem nyújt korlátlan lehetőségeket jó filmek készítésére, lüktető korunk művészi ábrázolására? De még mennyire, csak még több tehetség, körültekintés kell hozzá, mint a háborús filmekhez, s ezenfelül egy jó adag merészség is, ami épenséggel, az eddig látott filmek alapján, nem tartozik a film művészeinek erényei közé. Meg aztán a nehézségeket tetézi az is, hogy társadalmunk túl érzékeny, nem mindig tudja megkülönböztetni az objektív igazság és művészi igazság közötti különbséget. A szocialista realizmus módszerei lejáratták magukat, a különféle nyugati minták, (az olasz neorealizmus kivételével), szintén nem megfelelőek, a hazai kifejezési formák pedig még nem születtek meg, s így a kísérletezések kora ezen a területen még nem járt le. A Zenica, amelyben tavaly a korszerű mondanivaló kissé dadogva, de mégis korszerű filmnyelven jutott el hozzánk, az idén követő nélkül maradt. Ezen a téren a hazai filmgyártás részben kitaposott ösvényeken halad, idegen mintákat majmol, részben pedig mellékes, felemás témákhoz nyúl, amelyekben csak néhány jele-

Anton Vrdoljak és Mia Oremović a H-8 című filmben

Jelenet az Óránként 4 kilométer című filmből

Stole Janković és Mihajlo Topović, az Ágak között az ég című film rendezője és operatőrje

net utal arra, hogy nálunk játszódtak, s nem máshol, hogy alakjait közülünk másolták le; és még ennél is kevesebb jelenetből állapíthatja meg a néző, hogy a filmet egy új társadalmi viszonyokat építő szocialista ország filmgyártása készítette.

A RÖVIDFILMEK DICSÉRETE

Az, amit hiányolunk a játékfilmekben, mármint a valósághoz való őszinte és teremtő viszony, azt sok rövidfilmben megtaláljuk. Fadil Hadžić író, lapszerkesztő, s most újabban rendező és filmíró, két alkotásában, az Ott a veszélyes folyó mentén és Az utolsó vándorcigányok című munkájában remekül érzékeltette a régi és az új görcsös viaskodását, Žika Čukulić a Gyárat a munkásoknak című dokumentum filmjében megragadó vizuális szimbólumokat találunk. (Amikor a bemondó a kíséző szövegnek azt a részét olvassa, hogy a gyárak igazgatása jó kezekben van, a képen vasmunkásokat látunk, akik szemkápráztató ügyességgel szelidítik meg a tüzes vaskigókat). Gojko Šipovac Távvezetékek című munkájából pillanatszerű felvételeket kapunk a boszniai távvezetékek építőinek nehézségeiről; Obrad Glušević Pihenőnap című filmje kedves és szellemes karcolat a nagyváros lakóinak vasárnapjáról; Rudolf Sremac Lépést tart a korral című műve, egy földműves telepődésével, számolgotásával a mezőgazdaság fejlesztésére irányuló erőfeszítéseinek eredményeit mutatja be (propagandafilmből — mondották többen fitymálva. De vajon nem teljesítmény-e az, ha valaki élvezetes és mindenekelőtt meggyőző propaganda-filmet tud csinálni?)

Egészen egyedülálló jelenség Ante Babaja rendező és Félreértés című filmje. Leegyszerűsítve arról van benne szó, hogy véletlen folytán egy malomkő a modern művészetek kiállítására kerül. Sok csodálójára akad, a tanulmányírók új irányzat születéséről írnak, a szobrászok utánozzák a „mesterművet”. Ez a téma alkalmat adott a rendezőnek, hogy szöveg nélkül, pusztán a képekkel kigúnyolja a modern művészet vadhajtsáinak kritikátlan átvételét és a sznobizmust. Ebben az alkotásban a hazai filmszatíra csíráját véljük felfedezni.

Ezekben a filmekben a ma lépteinek dübörgését vagy csendes járását halljuk, vagy éppen a botlások szemtanúi vagyunk. Ha ezekhez hozzáfűzzük a

már megemlítettéket, akkor máris megkapjuk az eredményt: a rövidfilm gyártása terén elértük az európai színvonalat. Persze, a bemutatott 76 rövidfilm között volt elvetnivaló is, de az átlag rendkívül jó, a csúcseredmények pedig értékesek.

RIPORT VAGY A LELKIISMERET DRÁMÁJA

A fesztivál legkomplettebb filmje kétségtelenül Nikola Tanhofer H-B... című munkája volt. Rendkívül mozgalmas, sok típust felvonultató, dramaturgiai felépítésében csaknem tökéletes forgatókönyv (Zvonimir Berković és Tomislav Butorac) dinamikus, a témának teljesen megfelelő rendezés, a jeles, kiegyensúlyozott színészcsoport és a jó kép (Slavko Zalar) jellemezte. Teljesen megérdemelten nyerte el a legjelentősebb díjakat (a legjobb filmnek, rendezőnek, filmíróknak, női és férfi mellékszereplőnek járó díjat).

Mindjárt a bemutató után felvetődött a kérdés: mi is ez a film, riport vagy a lelkiismeret drámája? Szigorú határvonalat nem lehet vonni, mert mindkettőt egyesíti magában. Témaválasztásában, feldolgozásában, hasonlít a közkeletű újságról műfajra, mondanivalójában pedig erkölcsi konklúziót vonhatunk le.

Szempontjainkat tekintve ez a film nem mondanivalója alapján érdemel megkülönböztető figyelmet, hanem elsősorban azért, ahogyan elmondja a valóban megtörtént autótúli szerencsétlenséggel kapcsolatos mesét. Ezt valóban mesterien, a jugoszláv filmgyártásban eddig még alig látott stílus-egységgel, tempóval, esések nélkül, szinte egyszerűen mesélték el. Az esemény nálunk történt, a mese alakjairól sem lehet azt mondani, hogy kozmopoliták, ám az esemény megtörténhetett volna a világ minden táján. A film alakjainak gondolkodásmódja alig utal arra, hogy körülkből szakadtak ki. Ezeknek az embereknek hovatarozása nincs egészen pontosan meghatározva, mint ahogy ennek ellenkezőjét sok olasz és francia filmben tapasztalhatjuk, vagyis más szóval, az alkotóknak nem sikerült jellegzetes hazai típusokat felsorakoztatniuk. Ebből a szempontból az Agak között az ég és az Óránként négy kilométer című filmek sokkal többet mondanak rólunk, vérmérsékletünkről, élet-szemléletünkről. Voltaképpen ez nem

csökkenti a film értékét, hiszen az emberek, bármennyire is különböznek, alapjában véve egyformák, vágvaik, életcéljaik és nagyjából megegyeznek. De mégis adós maradt azzal, hogy alakjait térben és időben jobban a mai valóságunkhoz kösse.

Ez például jobban sikerült Toma Janjić rendezőnek és Jug Grizelj filmírónak a Fekete gyöngyök című kedves és rokonszenves filmben, amely a fiatalok bűnözők átnevelésével foglalkozik.

ALVILÁG A SZOCIALIZMUSBAN

A Három lépés a semmibe című film a fesztivál legtöbbet vitatott alkotása volt. Valóban, egészen egyedülálló jelenség. Témaválasztása nem rossz, a történet azok közé az emberek közé vezet bennünket, akik törvényszegéssel igyekeznek könnyíteni sorsukon, így akarják valóra váltani apró vágyaikat. A második világháború előtt a franciák ápolták előszeretettel és nagy sikerrel ezt a műfajt. Meghonosításával Vojislav Nanović filmíró (egyben rendező) mai életünk árnyoldalait kívánta ábrázolni, mégpedig abban az időszakban, amelyet filmjének első címével képletesen meghatározott: Ma és holnap között. (Ezt megváltoztatta, miután filmjét betiltották, s utólagos változásokat eszközölt rajta). A bizonyos merészséget eláruló témaválasztást azonban nem — követte a forgatókönyv szolid feldolgozása. Ha ez az anyag egy mérték-tartó, hozzáértő és az izléssel nem hadilábon álló filmíró kezébe kerül, ma nem kellene a film kudarcáról írni.

A filmnek mindössze három szereplője van s ez a körülmény olyan lehetőségeket ad a színészeknek, hogy szembet álmolni sem tudnának. Am a filmíró olyan lehetetlen helyzetekbe sodorta őket, olyan lapos és vulgáris párbeszédet adott szájukba és olyan szegényes jellem- és lélektani-ábrázolással ruházta fel őket, hogy három közül kettő egyáltalán nem tudott érvényesülni. Az együttesből csak Pavle Vujisić tudott kiemelkedni a csempészéssel foglalkozó hajós szerepében, mégpedig olyan mértékben, hogy megkapta érte a legjobb főszereplőnek járó díjat.

A szakmai jártasságot vitathatatlanul eláruló Vojislav Nanović rendező szintén a filmíró áldozata, vagyis saját primitív és banális szövegének áldozata lett.

Ez a film tehát egészen furcsa módon egyesíti magában a fesztivál legszébb eredményeit és legcsúfosabb bukásait. S amikor a jó és rossz tulajdonságait összevetjük, a mérleg akkor sem billen Nanović filmjének javára; kísérlete, hogy a mai életünkre új szempontból nézzen, kudarcot vallott.

KITAPOSOTT ÖSVÉNYEKEN, AVAGY: CSALÁDI HÁROMSZÖG

Ha valaki a mai tárgyú filmekben az után kutatna, hogy társadalmi életünknek mi a legjelentősebb problémája, akkor egészen képtelen következtetésre jutna: a családi háromszög. A Visszatérek és a Három lépés a semmibe után ezt a kérdést vetette fel az Azon az éjszakán című film is. Pedig Jovan Zivanovićiól, a Zenica című nagyszerű film rendezőjétől, mindenki azt várta, hogy mindinkább elmélyíti az első filmjében érintett érdekes témát: a vidékre kerülő értelmiségiek helyzetét, életfeltételeit, viszonyát környezetükhöz, munkaközösségükhöz, munkatársaikhoz. Ehelyett azonban jórészt Miroslav Subotički filmíró jóvoltából belegabalyodott egy kikonstruált szerelmi hármass kibogozásába, s csak egészen mellékesen érinti az eredeti, sokkal vonzóbb és hálásabb elképzelését.

A családi háromszög annyiszor kiaknázott és sok visszaélésre alkalmat adó témáját a harmadrangú filmekből kölcsönöztük. Jelentkezését csak azzal magyarázhatjuk, hogy a művészek a könnyebb ellenállás vonalát követik. Pedig ennek nem sok értelme van, s nem is kecsegtet eredményekkel az, hogy az esetleges új mondanivalókat régen elkapott szoblonokba ágyazzák. A kitaposott ösvényeken haladva filmgyártásunk labirintusokba tévedhet, ahonnan csak nagynehezen lehet megpillantani a végső és még távoli célt: az eredeti jugoszláv filmstílust.

KIVÉTELES ESET

Giuseppe de Santis olasz rendező nálunk készített *Út a völgybe* című filmje a fesztivál egészen kivételes esete. A tőkés országok egyik súlyos társadalmi problémájára, a munkanélküliségre mutat rá, művészi hitelességgel, humánus akcentussal s helyenként rendkívül meggyőző erővel sugalmazza a megoldást: az összefogás, a szolidaritás eszmé-

Mihajlo Vitorović és Ljiljana Vajler, az *Azon az éjszakán* című film két mellékszereplője

A fesztiválon bemutatták három koprodukciós filmet is. Képünkön: jelenet az *Aleksa Dundić* című jugoszláv-szovjet filmből

Jelenet a *Fekete kendők* című dokumentum filmből

jét. Egy olyan munkával állunk szemben, amely meghaladja a fesztiválon látott filmek értékét. Csakhogy ez, ha szigorúan vesszük, nem is jugoszláv film, noha a zágrábi Jadrán vállalat gyártásában készült. Nem a hazai viszonyokból kiindulva mond el általános emberi igazságokat, helytálló ideológiai nézeteket, hanem — noha meghatározatlan országban játszódik — mélyen az olasz valóságához kapcsolódik. Ezen nem is kell csodálkozni, hiszen a forgatókönyvírók olaszok, a rendező meg több színész szintén olasz.

Mindenesetre roppant rokonszenves, hogy egy olasz kommunista rendezőnek olyan lehetőséget nyújtottunk, mint eddig még egy hazai művésznek sem, hogy a hazájában meg nem valósítható filmjét elkészíthesse, munkája során a nazai filmmunkások sokat tanulhattak tőle és bizonyára a vállalat is megtalálta számítását, ám bizonyos az is, hogy a jugoszláv filmgyártás színvonala emelésének nem ez az útja, még akkor sem, ha a kísérlet olyan eredményeket hoz, mint De Santis esetében. Idegen tollakkal ékeskedni, ugyanis, már nem olyan rokonszenves dolog.

VISSZAPILLANTÁS A MŰLTBA

A közelmúlt alakjai két filmben keltek életre: Mirko Grobler *A jó tenger* és Velimir Stojanović *Oránként négy kilométer* című művében.

Az előbbi álszociális és álhaladó kiindulópontja miatt nem sokat mondhatott a két háború közötti időszakról, vagy még közelebb meghatározva, a tonhalászok életéről. Ellenben az utóbbi, az *Oránként négy kilométer*, finom korrajtot adott a harmincas évekből, remekül érzékeltette a vidéki kispolgárság tetsedségét, a bizarr típusaival fényt vetett az akkori társadalmi ellentmondásokra. A kocsmáros, aki biztosította a züllött tüdőbeteg életét, s állandóan pálinkával itatja, csakhogy minél előbb elpatkoljon és felvehesse a díjat; a tüdőbeteg, aki átlát a szitán, gyűlöli „munkaadóját” és öngyilkossággal kíván bosszút állni rajta, hogy ne vehesse fel a biztosítási díjat; a koporsókészítő, aki inasát mindennap elküldi a kórházba, hogy a súlyos betegek testhosszát lemérje; a városelnökségre pályázó iskolaigazgató, aki a fontos közéleti személyiség szerepében tetszeleg; a csendőrségi parancsnoka, aki lojálisan kiszolgál-

ja az erősebbeket; a korteskedő iskola-
szolga, aki az igazgató megbízásából kö-
rül járja a gyenge előmenetelű tanulók
szüleit és követeli tőlük: annyi polgár
szavazatát biztosítsák, ahány kettese
van gyermeküknek; meg az erkölcsvédő,
pletykázó úriasszonyok; a halotti torra
jóllakni menő gyászolók; a szavazatukat
bocskorért eladó földművesek — mind-
mind olyan stilizált alakok, akikkel har-
minc évvel ezelőtt a való életben is
találkoztunk. Stojanović rendező és
Ratko Đurović filmíró szemére vetet-
ték, hogy szatirájukat néha túl komo-
lyan csinálták, és keverték a reálist a
stilizálttal, de a megjegyzések helytál-
lósága ellenére is a filmnek van egy
nagy értéke: légköre hamisíthatatlanul
hazai. Ez pedig számottevő eredmény a
fizionómiának kialakítására törekvő
filmgyártásunk számára.

MERRE TART FILMGYÁRTÁSUNK!

Nehéz ezt egy év termése alapján
felmérni, de ha segítségül hívjuk a ko-
rábbi évek tapasztalatait, akkor a kör-
vonalak meglehetősen világosan kiraj-
zólnak.

Szemmel látható erőfeszítések tör-
ténnek egy állandó megfelelő színvo-
nalú sorozatgyártás megteremtésére a
hazai piac szükségleteinek kielégíté-
sére, amely ellensúlyozni tudná a kül-
földi filmekkel gyakran együtt im-
portált idegen szellemet. A púlai film-
verseny egyik legszebb eredménye ép-
pen az e téren tapasztalt előrehaladás.
Természetesen, sok még a félkész árú,

tennivaló akad bőven. Csak egyet em-
lítünk: a témaválasztás meglehetősen
egyoldalú, ezen a fesztiválon sem lát-
tunk vígjátékot, zenés, bűnügyi vagy
szerelemi tárgyú filmet.

Művészi sikon legjelentősebb az ere-
deti jugoszláv filmstílus kialakítására
való törekvés. Ez az irányzat különö-
sen Stojanović és Janković rendezők
munkájában jutott kifejezésre. Náluk
érezhető leginkább, hogy filmjeink
tárgya jellegzetes hazai téma legyen,
hazai légkör áradjci belőle, ők mond-
tak el legtöbbet és leghitelesebbet ró-
lunk a nagyvilágnak.

Ébren él filmgyártásunkban a kísér-
letezés szelleme, főleg a rövidfilmek-
ben és a rajzfilmekben. Igaz, találko-
zunk itt formalizmussal és más izmu-
sokkal, amelyek értékét lehet vitatni,
ám létjogosultságukat kevésbé.

Dokumentum-filmjeink széles ívben
visszakanyarodnak eredeti rendelteté-
sükhöz, vagyis az alkotók a műfaj tör-
vényeinek tiszteletbentartásával igye-
keznek meglátásaikat egyszerűen, a
szalagra rögzített adatok filmszerű fel-
sorolásával közölni a nézővel. A doku-
mentum-filmeknek is éltető eleme az
időszerűség. A régebbi gyakorlattól
való eltéréssel ezt a követelményt is
teljesítették és a jelek szerint a jövő-
ben még inkább teljesítik.

A púlai filmverseny tehát megmu-
tatta, hogy a hazai filmgyártás jó
irányban halad, széles fronton tör elő-
re, néha kilométereket, néha centimé-
tereket. Egyhelyben topogást csak rit-
kát tapasztaltunk. Várt valaki ennél
többet?

